

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUV JARAYONINI FANLAR INTEGRATSIYASI USULLARI

Elmurodova I.A.

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasi o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: o'quvchi, maktab, integratsiya, integratsion darslar, jarayon, pedagog, tarbiya.

Ключевые слова: ученик, школа, интеграция, интегрированные уроки, процесс, педагог, образование.

Key words: student, school, integration, integrated lessons, process, pedagogue, education.

Kirish. Ta'lim va tarbiya bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, inson xarakterini shakllantirishda ta'lim birinchi o'rinda turadi. Ta'lim o'rganishning turli shakllarini o'z ichiga oladi va shaxsning aql-zakovati va qadriyatlarini rivojlantirishga yaxlit yondashuvni ta'minlashga qaratilgan. Integratsion ta'lim orqali o'quvchilar koinot, tabiat, jamiyat va insonlarning o'zaro munosabatlari haqida keng ko'lamli bilimlarga ega bo'ladilar. Integratsiya jarayoni falsafiy, pedagogik-psixologik va uslubiy asoslarni, xususan, turli fanlarni birlashtirish orqali boshlang'ich maktabda ta'lim jarayonini takomillashtirishni o'z ichiga oladi. Bu integratsiya talabalarga nazariy bilimlarni qo'llash, ilmiy tadqiqotlar bilan shug'ullanish va dunyoqarashini kengaytirishga yordam beradi. Maqolada boshlang'ich ta'limni fanlarni integratsiyalashuvi orqali oshirishning ahamiyati ta'kidlangan, bu yondashuvning mantiqiy asoslari ko'rsatilgan va turli fanlarni birlashtirish asosida o'qitish tajribasini almashish.

Tahlil va natija. Bugungi globallashtirish ta'lim muhitida fanlararo integratsiyadan kengroq foydalanish zarur. Ta'lim muassasalari ta'limga fanlararolik tamoyiliga asoslangan amaliy yondashuvni qo'llashlari kerak. Bu tamoyil turli fanlar o'rtasidagi aloqalarni har tomonlama tushunish imkonini beradi, yaxlit tizimlar va yaxlit bilimlarni yaratishga olib keladi. Fanlararo aloqadorlikni tatbiq etish ta'lim sifatini oshiradi, o'qitishda innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi va o'quvchilarning o'z fanlari bilan ko'proq shug'ullanishiga yordam beradi. Fanlararo aloqalarni

tizimli ravishda o'zida mujassamlashtirgan holda ta'lim jarayoni yanada dolzarb va samarali bo'ladi.

Boshlang'ich ta'limda fanlar integratsiyasini kuchaytirish uchun quyidagi choralarni ko'rish mumkin:

1. To'liqroq tushunish uchun matematika, kimyo va fizika kabi fanlarni bog'laydigan fan dasturlarini integratsiyalash.

2. Munozara va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun interfaol o'qishni rag'batlantirish.

3. Har tomonlama o'rganish tajribasi uchun darsliklar va elektron resurslar kabi turli o'quv materiallarini birlashtiring.

Turli fanlardan darslarni integratsiya qilish foydali bo'lishi mumkin. O'qitish usullarini fanlararo va mavzulararo yondashuvlar orqali takomillashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlar, ayniqsa, sinfdan tashqari mashg'ulotlarda o'z samarasini bermoqda. Evristik suhbatlar, ekskursiyalar, ijodiy ishlar va namoyishlar kabi turli usullar o'rganishga kompleks yondashuvni osonlashtirishga yordam beradi. Talabalarning ijobiy faolligini rag'batlantirish, guruh faoliyatini tashkil etish va konstruktiv fikr-mulohazalarni taqdim etish - bularning barchasi dars sifatini oshirishga yordam beradi. "Tabiiy" fanlarni o'qitishda o'quvchilarning o'rganish tajribasi va tushunchasini oshirish uchun bir qancha samarali usullar aniqlangan.

"So'z top" o'yini. Bu metoddan darsning hamma qismlarida foydalanish mumkin. O'qituvchi qushlar, hayvonotlar, meva-sabzavotlar haqida bir so'z aytadi, o'quvchilar davom ettiradilar. O'qituvchi boshlagan so'z qaysi harf bilan tugasa, o'quvchi shu harfdan boshlangan so'zni aytishi kerak. Bu usul o'quvchilarni tezkorlik bilan fikr yuritib, javob berishga hamda xotirasini mustahkamlashga yordam beradi.

"Klaster" usuli. Bu usul o'quvchiga berilgan mavzu bo'yicha erkin o'ylash va fikrlarini bema'lol bayon etish uchun sharoit yaratadi. Bu usulda o'quvchi nimani o'ylagan bo'lsa, shuni aytadi va yozilgan fikrlar to'g'ri yoki noto'g'ri bo'lishidan qat'iy nazar muhokama qilinmaydi va belgilangan vaqtgacha davom etadi. Bu sinfning har bir o'quvchisi tomonidan ilgari surilayotgan g'oyalarni uyg'unlashtirib, ular o'rtasidagi aloqalarni yanada mustahkamlash imkoniyatini yaratadi. "Klaster" usuli yangi boshlashda avval o'quvchini darsga qiziqtirib, shu mavzu bo'yicha oldin egallagan bilimlarini aniqlash maqsadida hamda o'tilgan mavzuni mustahkamlash uchun o'tkaziladi.

"Mozayka" usuli. "Mozayka", ya'ni mayda bo'laklardan yaxlit ko'rinishni hosil qilish. Bunda qushlar, hayvonlar, mevalarning rasmlari bo'laklarga har bir guruhga alohida tarqatiladi. Guruhlarning qatnashchilari bo'lakchalarni bir butun ko'rinishga keltiradilar. Guruh sardorlari yaxlit holga kelgan hayvon, meva yoki daraxt haqida gapirib beradilar.

“То‘xtab o‘qish” usuli. O‘qituvchi matn bilan tantshttrish jarayonida bir necha marta to‘xtab, o‘quvchilarga savollar bilan murojaat qiladi. Savollar aynan mavzuga tegishli bo‘lishi zarur. Yoki o‘quvchi matn o‘qish jarayonida to‘xtatilib, nima haqida o‘qiganligi so‘raladi. Bu usul orqali o‘quvchilarning diqqati jamlanadi, mustaqil fikrlash ko‘nikmalari shakllanadi.

“Zanjur” usuli. Bu she‘r, topishmoq, maqollar berilgan darslarda qo‘llash maqsadga muvofiqdir. O‘quvchilar tartib bilan, ketma-ketlikda berilgan she‘r misrasi yoki topishmoq qatorini aytadilar. Bu usul qo‘llanganda o‘quvchi uyaliq qolmasligi uchun berilgan she‘r, maqol, topishmoqni yod olishga majbur bo‘ladi.

“Rasmlı rebus” o‘yini. Sinf o‘quvchilari uch guruhga bo‘linadilar. Har bir guruhga rasmlar tarqatadi. Berilgan rasmlar bosh harflaridan hayvon yoki jonivorlarning nomlari kelib chiqishi kerak.

Boshlang‘ich maktabda integratsiya odatda o‘qituvchilar tomonidan amalga oshiriladi, ular o‘quvchilarni samarali o‘rganishga yordam berish uchun turli fanlarni birlashtiradi. Bu usul oliy ta‘limda asta-sekin kengayib, kengroq ilmiy fanlarni qamrab oladi. Hozirgi vaqtda zamonaviy ta‘lim fanlararo aloqalarni rivojlantirish va o‘quvchilarning bilim qobiliyatini oshirish uchun pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanishga urg‘u beradi. Integral aloqa turli fanlar bo‘yicha o‘quv dasturi va darsliklarning muvozanatli bo‘lishini ta‘minlaydi. «Integratsiya» atamasi lotincha «integratio» so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, tiklash yoki yaxlitlikni anglatadi. Bu tizimning turli qismlarining o‘zaro bog‘liqligini va turli fanlarning yaqinlashishini o‘z ichiga oladi. Integral metodlar ta‘lim mazmunini sintez qilishga qaratilgan bo‘lib, o‘rganilayotgan fanlarni chuqurroq tushunishga olib keladi. Oxir oqibat, integratsiya talabalarda tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, mavhumlik va tahliliy ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Tadqiqotchilar va o‘qituvchilar integratsiyalashgan kontentni o‘rganish, o‘qituvchilar o‘rtasidagi muvofiqlashtirish va innovatsion ta‘lim amaliyotlari orqali integratsiyani o‘rganishni taklif qilmoqdalar. Integratsiya maqsadlariga erishish uslub va yondashuvlarning uyg‘un kombinatsiyasini talab qiladi. Kengaytirilgan sifat standartlariga ega keng qamrovli ta‘lim tizimini yaratishda ichki ilmiy aloqalar hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Ta‘lim amaliyoti ko‘rsatishicha, maktab ta‘limida fanlararo aloqadorlikni yo‘lga qo‘yish fan va jamiyat hayotida bugungi kunda sodir bo‘layotgan integratsion jarayonlarning yorqin ifodasidir. Ushbu aloqadorlik o‘quvchilarning bilimlarni ongli o‘zlashtirishi, dunyo haqidagi yaxlit tasavvurlarini rivojlantirish va amaliy va ilmiy-metodik tayyorgarligini oshirishda muhim o‘rinni egallaydi. Bunday tayyorgarlik umumiy o‘rta ta‘lim bitiruvchilarini darsda va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda, ishlab chiqarishda va umuman har qanday faoliyatda o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma va malakalarini erkin qo‘llash imkoniyatini beradi. Bu holat esa o‘qituvchilardan o‘quvchilarga bir fan doirasida bog‘liqliklar asosida turli hodisalarni o‘rganishni

taqozo etadi. Tabiat hodisalarini, ularning tuzilishi, mohiyati va funksiyalarini, qonuniyatlarini o'rganish o'quvchilar tafakkurida qiyoslash, analiz va sintez, abstraktsiyalash, umumlashtirish, induktiv va deduktiv xulosa chiqarish kabi tafakkur operatsiyalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Bizningcha, boshlang'ich sinflarda fanlar integratsiyasi asosida takomillashtirilgan o'quv jarayonining natijalari kuzatilishi lozim. Bu jarayon orqali o'quvchilar amaliyot bilimlarini oshirish, o'zlashtirish va turli fanlarni bog'liq o'quv materiallarini yaxshi tushunishlari kutiladi. Munozaralar, o'quvchilarning o'z fikrlarini bayon qilish, maslahatlashish va kichik guruhlar orqali o'quv jarayonini mustahkamlashlari uchun muhimdir.

Bilamizki, maktabning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda dunyoga yaxlit, o'zaro aloqador bo'lgan birlik sifatida qarashni, uning global muammolari hamda bu muammolar yechimini ko'ra va tushuna bilishni shakllantirishdan iborat.

Ta'lim mazmunida inson va uning dunyoga bo'lgan munosabati, ya'ni:

- √ inson va tabiat,
- √ inson va jamiyat,
- √ inson va inson,
- √ inson va texnika,
- √ tabiat-inson,
- √ texnika-atrof-muhit muammosi tobora markaziy o'rin egallamoqda. Tabiatni o'rganuvchi fanlarni bir sinfda bir marta o'rganib bolmaydi. Uni bog'cha, maktab, tizimida uzluksiz va uzviylik asosida o'rganmoq zarur.

Tabiatshunoslik bo'yicha o'quv dasturi inson va atrof-muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sirni o'rganadigan akademik fanlar bo'ylab bilimlarning aloqasi va birligini o'zida mujassam etishi kerak, bu esa tabiiy fanlarni tushunishda sezilarli yutuqlarga olib keladi. Ushbu turdagi bilimlar tabiatshunoslik va ijtimoiy fanlar bilimlarining noyob birikmasini ifodalaydi. Ushbu bilimning asosiy xususiyati uning fikrlashga tizimli va ehtimoliy yondashuvidir.

Xalqaro ta'lim amaliyoti ko'plab mamlakatlarning ta'lim dasturlariga atrof-muhit va jamiyatni o'rganish uchun asos sifatida fanlararo fanlar kiritilganligini ko'rsatdi. Ushbu fanlar boshlang'ich ta'lim davrida asosiy o'quv fanlari bo'yicha bilim berishdan ko'ra ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat beradi, bu yondashuv chet eldagi boshlang'ich maktablarda keng tarqalgan.

Xulosa. Boshlang'ich sinflarda o'quv jarayonini fanlar integratsiyasi asosida takomillashtirish, o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliyotga o'tkazish, ularga dunyoqarash, ta'lim jarayonini mustahkamlash va ilmiy tadqiqotlarga qaratilgan qiziqishlarini oshirishga yordam beradi. Ushbu metodlar o'quvchilarning o'z fikrlarini ifoda qilish, ishonchli savollar yaratish va muhokama qilish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun muhimdir.

Darhaqiqat, integratsiyalashgan texnologiyadan foydalanish natijasida pedagogik, psixologik jihatdan ta'lim maqsadlarini amalga oshirishda qulay shart-sharoit vujudga keladi, umumdidaktik talablar uzviylikda bajariladi, o'quvchining vaqti, kuchi tejaladi, ortiqcha ruhiy va jismoniy zo'r qiqlashlarning oldi olinadi, ta'lim samaradorligi oshadi. O'quvchilar zarur ko'nikma va malakalarni, tushunchalar hamda bilimlarni o'quv predmetlari mazmunini uyg'unlashtirish natijasida har tomonlama chuqur o'zlashtirish imkoniga ega bo'ladilar.

Adabiyotlar:

1. Tolipova J, Numonova N. Ta'lim-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiya "Xalq ta'limi" jurnali, 2017. 3-son.
2. Farberman B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: O'zRFA "Fan" nashr., 2000.
3. G'afforova T. va boshqalar. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. - Qarshi: "Nasaf", 2003.
4. Zunnunov Asqar. Pedagogika nazariyasi. -T.: "Aloqachi", 2006.
5. Mavlonova R. va boshqalar. Pedagogika. -T.: "Yangi avlod asri" 2003.
6. Mavlonova R., Rahmonqulova R. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. T.: Ilm ziyo, - 2009. 49-bet.

РЕЗЮМЕ

Barchamizga ma'lumki, umumiy o'rta ta'lim maktablarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilimlarini oshirish, ularga fanlarni integratsiya qilish orqali mukammal bilim berish yo'lida katta qadamlar qo'yilmoqda. Mazkur maqolada boshlang'ich ta'limda o'quvchilar dunyoqarashini, ularning fikrlashlarini ona tili va o'qish savodxonligi, tabiiy fanlar misolida yanada kengaytirishi, bilimlarini mustahkamlashi, bilim olish ko'nikmalarini osonlashtirishda fanlararo integratsiyaning o'rnini va bu yo'nalishda qo'llaniladigan samarali innovatsion metodlardan foydalanish, ularni amaliyotda qo'llash yo'l-yo'riqlari haqida ma'lumotlar berilgan. Shuningdek fanlararo va predmetlararo integratsiya, boshlang'ich sinflarda integratsion ta'limni yo'lga qo'yishning ayrim talab va shartlari ham yoritilgan bo'lib, integratsion darsning umumiy xususiyatlari atroficha bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ

Как всем нам известно, предпринимаются большие шаги по совершенствованию знаний учащихся начальной школы, обеспечению им отличных знаний путем интеграции предметов в общеобразовательной средней школе. В данной статье рассматривается роль междисциплинарной интеграции в формировании мировоззрения учащихся, их мышления на примере родного языка и грамотности чтения, естественных наук, закреплении их знаний, а также облегчения навыков обучения. Использование эффективных инновационных методов, дано их практическое применение. Кроме того, также выделены некоторые требования и условия установления межпредметной и межпредметной интеграции, интегрированного обучения в начальных классах, а также подробно описаны общие особенности интегрированного урока.

SUMMARY

As we all know, great steps are being taken to improve the knowledge of elementary school students, to provide them with excellent knowledge through the integration of subjects in general secondary schools. In this article, the role of interdisciplinary integration in facilitating students' worldview, their thinking in the example of mother tongue and reading literacy, natural sciences, strengthening their knowledge, and facilitating learning skills in this article is discussed in this article. Information about the use of effective innovative methods, their practical application is given. In addition, some requirements and conditions for establishing inter-subject and inter-subject integration, integrated education in primary classes are also highlighted, and the general features of the integrated lesson are described in detail.